

Ірина Савченко,
наук. співробітник НБУВ

Нотно-друкарська справа у Києво-Печерській лаврі

Висвітлено послідовність створення лаврських рукописних нотних книг, здійснено історичний огляд нотно-видавничої діяльності Києво-Печерської лаври, виокремлено принципи відбору богослужбових співів до публікації. У додатку вміщено науковий опис нотних видань Києво-Печерської лаври з фондів НБУВ.

К л ю ч о в і с л о в а: Києво-Печерська лавра, рукописні нотні книги, Києво-Печерська друкарня, нотно-видавнича справа, нотні видання.

В идавнича діяльність Києво-Печерської Свято-Успенської лаври нараховує майже чотири століття. Найдавніші, документально підтвержені, відомості про діяльність лаврської друкарні належать до 1606 р.¹ Перший друкарський архів внаслідок пожежі 1718 р. не уцілів, до нашого часу дійшли типографські документи, починаючи з 20-х років XVIII ст. Від дня заснування друкарні і до революційного перевороту 1917 р. у Лаврі було опубліковано велику кількість книг – богослужбових, богословських, історичних, полемічних, просвітніх, літературно-художніх². Нотні ж видання, на відміну від книг, у Києво-Печерській лаврі почали друкувати лише наприкінці XIX – початку XX ст. Практично до кінця XIX ст. лаврські півчі під час богослужінь користувалися рукописними нотними книгами.

Нотні видання Києво-Печерської лаври, так само як і рукописи, у наш час є раритетами, що потребують ретельного наукового обліку та аналізу. Всі нотні видання Києво-Печерської лаври, що зберігаються в музичному відділі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – у хорошому викладенні. Найраніше з лаврських друкованих нотованих видань, що зберігаються у фондах музичного відділу, опублікований «Чин молебного

пенія Успенію Пресвятой Богородицы с Акафистом»³ – 9 лютого 1896 р. Видання містить послідування служби головного храмового свята Києво-Печерської Свято-Успенської лаври. Нотні додатки співів свята у вигляді хорової партитури (Тенор 1-й, Тенор 2-й, Бас) розміщені укінці книги, на аркушах 61–81. Кожна партія написана на окремому нотному рядку. Партії тенорів записані в ключі «до» (альтовому), баса – «фа» (басовому). Нотний текст надруковано круглою (італійською) нотою, нетактований. Книга святково оформлена – з позолоченим обрізом, численними ілюстраціями (іконами-клеймами, орнаментованими заставками), кожна сторінка обрамлена рамкою зі складним багатобарвним рослинно-графічним орнаментом.

Видання повного багатоголосного Нотного Обиходу Києво-Печерської Лаври було започатковане у перші роки XX ст. До цього часу повного хорового запису та публікації всього кола лаврського співу не існувало. Однак багатоголосні перекладання окремих лаврських співів та їх запис здійснювалися і раніше, починаючи з середини XIX ст.⁴ Цікавими є спогади прихожанина, який був близько знайомий з одним із гармонізаторів лаврських співів – ієромонахом (а згодом – архимандритом) о. Флавіаном: «У него (о. Флавіана. – І. С.) в кельї хранился старинный лаврский обиход, написанный в старом альтовом ключе, причем ноты изображены были в виде квадратиков. О. Флавиан очень любил показывать этот обиход посетителям и давал весьма интересные пояснения, как из старинной ведущей мелодии, написанной для одного голоса... выростала дивная

¹ Серед документів архіву Львівського братства зберігається лист Єлисея Плетенецького (1619 р.), в якому є відомості про діяльність Києво-Печерської друкарні. Див.: *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 6–7.

² *Титов Ф.* Типографія Києво-Печерської Лаври. – К. : Типографія Києво-Печерської Успенської Лаври, 1916. – Т. 1. – 504 с.; Страницы истории типографии и издательства Киево-Печерской Лавры // Святая Успенская Киево-Печерская Лавра. – Режим доступа. – <http://www.lavra.ua>.

³ Чин молебного пенія Успенію Пресвятой Богородицы с Акафистом [Ноти]: [для трехгол. хора а capella]. – Партитура. – К. – [2], 81, [1] л.

⁴ Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти]: [для хора]. Ч. I : Всенощное бдение. – Партитура. – К., 1910. – С. II.

многоголосная гармония лаврского хора. И должно признать, что обработка лаврских мелодий о. Флавианом, действительно производилась с большой бережностью и стремлением сохранить точность и своеобразие старинных напевов»⁵.

Підготовка до видання Нотного Обиходу Києво-Печерської Успенської Лаври, за пропозицією намісника Лаври, архімандрита Антонія⁶ і з благословення митрополита Київського і Галицького Флавіана, була розпочата у 1905 р. Духовний Собор Лаври обрав комісію з фахівців лаврського співу, яку очолював екклісіарх архімандрит Назарій. Відбір співів для багатотомного видання Нотного Обиходу Києво-Печерської Лаври, їх обробку та редагування здійснювали: регент лаврського митрополичого хору, ієромонах Іадор, уставщики Лаврської Великої церкви, ієромонахи Феодорит і Флор (Флавіан), подуставщики, ієромонахи Прокл і Іоасаф, викладач Київської духовної семінарії В. Г. Петрушевський⁷. Видання здійснювалося під патронатом вже наступного намісника Лаври, архімандрита Амвросія (Булгакова)⁸. Під час роботи над публікацією Нотного Обиходу Києво-Печерської Лаври були враховані, проаналізовані і зафіксовані (покладені на ноти по глосах) особливості чинної практики лаврського хорового співу. При цьому були уточнені та збережені, традиційно прийняті у Лаврі з давніх часів, особливості гармонізації, часто з відхиленнями від правил класичної музичної гармонії у бік так званого «строного стилю» – численними паралельними слідуваннями квінт, октав, переченнями та ін.⁹ Були ще виправлені найбільш різкі порушення просодичних наголосів у тексті, хоча більша їх частина, як традиційно схвалена особливість практики лаврського співу з давніх часів, збережені. Письмовими джерелами, що використовувалися при складанні друкованого лаврського нотного Обиходу, послужили рукописні одноголосні нотні книги: Обиход 1865–1873 рр. і Ірмологій

1851 р., а також рукописні зошити голосових партій, що їх переписували та вживали на крилах.

До революційного перевороту 1917 р. у Києво-Печерській лаврі були надруковані 4 частини нотного Обиходу: «Всенічне бдіння», «Літургія Свв. Іоанна Златоуста та Василя Великого», «Дванадцять свята», «Спів під Св. Четиредсятици і Страсну Седмицю». Перші три частини Обиходу видані в п'яти книгах кожна: один том – партитура і чотири книги вокальних партій. Видання четвертої частини серії «Спів під Св. Четиредсятици і Страсну Седмицю» включає лише партитуру. Вокальних партій (голосів) у фондах НБУВ не віднайдено, швидше за все, надрукувати їх не встигли. Не було видано до революції й інші частини нотного Обиходу – Тріодь Цвітна, Ірмологіон, Октоїх.

Перша частина Нотного Обиходу Києво-Печерської Успенської Лаври побачила світ у 1910 р. Остання книга нотної серії вийшла у 1915-му. Робота над виданням лаврської серії припинилася з початком Першої світової війни. Активному видавничому процесу перешкодили військово-політичні та економічні зміни в країні. Багато священиків опікувалося більш невідкладними на ту пору справами. Наприклад, один з активних учасників підготовки до видання лаврського нотного Обиходу, православний композитор і регент митрополичого хору ієромонах Іадор¹⁰, з серпня 1915-го і до лютого 1918 р. служив священиком госпіталю в діючій армії. У цей час він написав патріотичний твір для змішаного хору без інструментального супроводу – «Кантата. Война 1914 г.». «Кантата» видана у Києво-Печерській лаврі 1915 р. у вигляді хорової партитури і голосів. Вперше «Кантата. Война 1914 г.» була виконана в лаврському лазареті для поранених воїнів. Упродовж 1905–1910 рр. о. Іадор написав і надрукував серію нотних видань: «Духовно-музичні твори для змішаного хору Ієромонаха Іадора». Серія містить 6 композицій: «З нами Бог»; «Отче наш»; «Не завидуй лукавнующим». Концерт з 36 псалмів; «Нині отпускаючи». Духорное; «Іже херувими» № 1; «Ектенія мирна» (грецькою). Кожен з творів видано у вигляді партитури і голосів, на виданнях вказані проспекти серії. Ймовірно, що ці твори були написані для лаврського митрополичого хору і ним же виконані, однак, ця серія видань не має посилань на приналежність

⁵ Инок Петр (Спаский). Песнопения Киево-Печерской Лавры [эл. ресурс] / Русский инок. – № 37 (200), сентябрь 2005. – Джорданвилль (USA).

⁶ Архимандрит Антоний (Петрушевский, 1828–1912) обіймав посаду намісника Лаври у 1896–1909 рр.

⁷ Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для хора]. Ч. 3: Дванадцять праждники. – Партитура. – К., 1913. – С. [1].

⁸ Архимандрит Амвросий (Булгаков, 1845–1920) обіймав посаду намісника Лаври у 1909–1917 рр.

⁹ Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [ноти] : [для хора]. Ч. I : Всенощное бдение. – Партитура. – К., 1910. – С. III.

¹⁰ Іадор, (Ткаченко Іларіон Панасович (1865–1938) – ієромонах, регент митрополичого хору, з 1921 р. – ігумен, архімандрит Києво-Печерської лаври.

Києво-Печерській лаврі. Видання, надруковані в Москві у видавництві Петра Юргенсона, були власністю автора і видавця¹¹.

До 1917 р. в Києво-Печерській лаврі вдалося підготувати до видання й п'яту частину нотного Обиходу – «Цветная Триодь», проте надрукувати її у зв'язку з революційними катаклізмами, з подальшою експропріацією друкарні не встигли. У документах, що зберігаються в НБУВ і надруковані у звітах Всеукраїнської академії наук за 1923 р., є деякі відомості про долю лаврської друкарні після її конфіскації. До початку 1922 р. друкарнею Києво-Печерської лаври володів київський «Печатътрест». Потім, після судових тяжб з «Печатътрестом», друкарню передали у відання Академії наук (АН). На той час вона була вже у жалюгідному стані: «На превеликий жаль, здано нам Лаврську друкарню в дуже кепському становищі, напівзруйновану»¹². Для відновлення друкарні АН підписала договір з головою видавничого товариства «Друкар» П. О. Балицьким, запросивши його на посаду керуючого друкарнею, з умовою, що він відремонтує і запусить друкарню. Свої зобов'язання перед Академією щодо відновлення типографського обладнання Павло Олександрович «більше-менше виконував», однак наробив багато боргів, тому у травні 1923 р. він був відсторонений від керівництва друкарнею. Не маючи коштів на виплату боргів і забезпечення типографії матеріалами, керівництво Академії наук, за посередництва харківського Наркомпросу, передало права на експлуатацію типографії видавництву «Шлях освіти», яке зобов'язалося погасити борги АН, яких наробив П. О. Балицький і нести матеріальну та юридичну відповідальність за друкарню. Для Академії видавництво зобов'язувалося друкувати 10 аркушів матеріалів щомісяця (на папері АН). Видавництво почало активно використовувати устаткування друкарні: «...тепер «Шлях освіти» затоплює всеньку Україну своїми українськими виданнями. Та, на жаль, рівно 10 аркушів на місяць для самої Академії він іще не дає»¹³.

У роки Великої Вітчизняної війни будівля колишньої лаврської друкарні сильно постраждала, залишилися лише стіни. У 50-ті рр. будинок відновили, на початку 1970-х капітально відремонтува-

¹¹ Дати видань встановлені за Н. д. (нотними дошками) видавництва і типографії Петра Юргенсона.

¹² Звідомлення Всеукраїнської Академії наук за 1923 р. / А. Кримський // Історія академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 379–380.

¹³ Там само. – С. 380.

ли і відкрили у ньому Державний музей книги та друкарства України¹⁴.

Друкарська справа у Києво-Печерській лаврі відновилася лише 1996 р., у іншому приміщенні, з новим обладнанням, на території нижньої частини Лаври. За цей проміжок часу, згідно з лаврськими електронними видавничими проспектами, були опубліковані такі нотні видання:

Нотный Обиход Киево-Печерской Лавры [Ноти]: Ч. 4: Пение в св. Четырдесятницу и Страстную Седмицу. – Партитура. – К., 1998. – 114 с.

Нотный Обиход Киево-Печерской Лавры [Ноти]: Ч. 2: Божественная Литургия. – Партитура. – К., 2006. – 156 с.

Чин молебного пения Успению Пресвятой Богородицы с акафистом [Текст; Ноти]. – Партитура. – К., 2006. – 159 с.

Нотный Обиход Киево-Печерской Лавры [Ноти]: Ч. 4: Великий пост и страстная Седмица. – Партитура. – К., 2008. – 352 с.¹⁵

Також було продовжено видання Нотного Обиходу Києво-Печерської Лаври, однак вже у Київському Свято-Троїцькому Іонинському монастирі. У 2002 р. вийшла друком 5-та частина Обиходу – «Цветная Триодь», що містить співи: Світлої Седмиці (Великодні); служб у святковій тиждні: Фоміну; святих жінок мирносиць; про розслабленого; про самарянина; про сліпого, а також співи П'ятидесятниці. Видання укладено уставщиком Київського Свято-Троїцького Іонинського монастиря, ігуменом Спиридоном (Письменним) за рукописними матеріалами Києво-Печерської лаври 1917 р.¹⁶

У 2008 р., братією Свято-Троїцького Іонинського монастиря під керівництвом і загальною редакцією ігумена Спиридона (Письменного) здійснено видання Ірмологіону – шостої частини Нотного Обиходу Києво-Печерської Лаври. Партитура у двох книгах. Перша книга включає ірмоси 1–4 гласів, друга – гласів 5–8-го. Нотація сучасна, п'ятилінійна, кругла, нотний текст – нетактований. Оформлено видання згідно з дореволюційною лаврською серією. Однак обкладинка видання 2008 р. – монохромна і титульний аркуш

¹⁴ Страницы истории типографии и издательства Киево-Печерской Лавры [эл. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lavra.ua>

¹⁵ Киево-Печерская Лавра : каталог изданий [эл. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lavra.ua>

¹⁶ Обиход нотный Киево-Печерской Лавры [Ноти] : [для хора]. Ч. 5 : Цветная Триодь / под общ. ред. игумена Спиридона (Письменного). – Партитура. – К. : Свято-Троїцький Іонинський монастирь, 2002. – 112 с.

повторює обкладинку. У серії лаврських видань 1910–1915 рр. титульний аркуш і обкладинка відрізняються за назвою серії та оформленням.

Національна бібліотека України не має у своїх сховищах всіх нещодавно опублікованих нотних видань Києво-Печерської лаври та багатьох сучасних видань інших духовних установ. Літературою із спеціальних, відомчих, приватних і зарубіжних видавництв фонди нашої бібліотеки нині поповнюються нерегулярно, переважно завдяки даруванням.

Нотні видання Києво-Печерської лаври є раритетами, котрі потребують ретельного, всебічного наукового вивчення, аналізу та коментарів. Музика духовна, культова, обрядова, що створювалась і виконувалась протягом століть, має для своєї культури онтологічний, вселенський сенс і є основою музичної мови нації. Носіями її завжди були всі соціальні верстви населення. Винищення саме цих пластів духовності завдає значної шкоди вітчизняній культурі. Тотальне знищення церковних установ та їхнього майна, у т. ч. й бібліотек, багаторічні репресивні дії радянської влади стосовно православної культури перешкодили не тільки виконанню, але й ґрунтовному дослідженню, всебічному аналізу і фіксуванню нотних документів культової музики, відкинули далеко назад українську музичну культуру, науку, зокрема і бібліографію вітчизняної літургики. В даний час здійснюється процес посиленого надолуження втрачених сторінок вітчизняної культової музики. Збереження і відтворення національної музичної спадщини, максимально повний і грамотний облік документів, створення повного бібліографічного нотного репертуару духовної музики є одним із пріоритетних завдань української музичної культури, музичної бібліографії.

У Додатку подаємо каталог нотних видань Києво-Печерської лаври кінця ХІХ – початку ХХ ст. з фондів НБУВ, а також перелік видань початку ХХІ ст. Свято-Троїцького Іонинського монастиря, що продовжують серію «Нотний Обиход Києво-Печерської Успенської Лаври».

Список використаних джерел

1. *Вознесенский И.* О церковном пении православной греко-российской церкви / И. Вознесенский. – Рига, 1890. – Вып. 1 – 230 с.
2. *Гарднер И. А.* Богослужбное пение русской православной церкви / И. А. Гарднер. – Нью-Йорк–Джорданвилл, 1978 – Т. 1. – 567 с.
3. Звідомлення Всеукраїнської Академії наук за 1923 р. / подає ... акад. А. Є. Кримський // Історія академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 356–381.

4. *Спасский П., (инок Петр).* Песнопения Киево-Печерской Лавры [Электронный ресурс] // Русский инок. – Джорданвилль (USA). – № 37 (200), сентябрь 2005.

5. *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.

6. Історія академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали. – К. : Наук. думка, 1993. – 575 с.

7. Києво-Печерська Лавра пам'ятка історії та культури України / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К., 2006. – 426 с.

8. *Маценко П.* Нариси до історії української церковної музики. – Репринт. вид. – К. : Муз. Україна, 1994. – 152 с.

9. Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : Ч. I : Всенощное бдение. – Партитура. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1910. – IV, IV, 247 с.

10. Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : Ч. 3 : Дванадцатые праздники. – Партитура. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1913. – VII, [1], 308 с.

11. Обиход нотный Киево-Печерской Лавры [Ноти] : Ч. 6 : Ирмологий. – Т. 1-й / под общ. ред. игумена Спиридона (Письменного). – Партитура. – К. : Свято-Троїцький Іонинський монастирь, 2008. – 368 с.

12. *Потулов Н.* Руководство к практическому изучению древнего богослужбного пения православной российской церкви. – М., 1872. – 459, [6]с.

13. *Разумовский Д. В.* Богослужбное пение Русской Церкви. – Т. 1 : Теория и практика церковного пения / Протоирей Дмитрий Разумовский. – М., 1886. – 172 с.

14. *Разумовский Д.* Церковное пение в России. – М., 1867. – 136 с.

15. Страницы истории типографии и издательства Киево-Печерской Лавры [Электронный ресурс] // Святая Успенская Киево-Печерская Лавра. – Режим доступа : <http://www.lavra.ua>

16. *Титов Ф.* Типография Киево-Печерской Лавры. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1916. – Т. 1. – 504 с.

ДОДАТОК

КАТАЛОГ НОТНИХ ВИДАНЬ

Чин молебного пения Успению Пресвятой Богородицы с Акафистом, совершаемого по средам, пред Литургиею, по прочтении часов, в Великой церкви Успенской Киево-Печерской Лавры [Текст; Ноти] : [для трехголосного хора a capella]. – Партитура. – К. : Киево-Печерская Успенская Лавра, 1896 (Типография Киево-Печерской Лавры, К.). – [2], 81, [1] л. : ил., цв. ил., орн.; 30 см.; в пер.

Зміст: Видання містить послідування служби Успінню Пресвятої Богородиці. Нотні додатки співів Свята у вигляді хорової партитури (Тенор 1-й, Тенор 2-й, Бас) розташовані укінці книги (с.61–81): «Бог Господь»: глас 1-й; «В рождестве девство сохранила еси»:

тропарь; Ирмосы: глас 1-й : «Преукрашенная Божественною славою»: (песнь 1), «Соделательная и содержительная всех»: (песнь 3); «Речи пророков и гадания»: (песнь 4); «Божію и неизреченную доброту»: (Песнь 5); «Морский пучинородный китов внутренний огонь»: (Песнь 6); «Безстудней ярости же и огню»: (Песнь 7); «Пламень орошающ преподобных»: (Песнь 8); «Побеждаются естества уставы в Тебе»: (Песнь 9); «Избранной от всех родов»: кондак акафіста; «В молитвах неусыпающую Богородицу»: кондак; «Егда преставление пречистаго Твоего тела»: самогласен по 50-м псалме; «Апостоли от конец совокупльшеся zde» : На безсмертное Твое успение: светилен; Слава и ныне, глас 6-й.

Загл. обкл. : Чинь молебнаго пенія Успенію Пресвятыя Богородицы с Акаѳістомъ.

Нотний текст надруковано круглою (італійською) ногою, нетактований.

Фоліація літерна старослов'янська.

Кожна партія написана на окремому нотному рядку. Партії тенорів записані в ключі «до» (альтовому), баса – «фа» (басовому).

Книга святково оформлена – з позолоченим обрізом, численними ілюстраціями (іконами-клеймами, орнаментованими заставками), кожна сторінка обрамлена рамкою зі складним багатобарвним рослинно-графічним орнаментом.

Конгревна печатка на тит. арк. і арк.82-м (ненум.) : А. З. Попельницькій.

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для смешан. хора а capella]. Ч. I : Всенощное бдение. – Партитура. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1910 (Тип. К.П.У. Лавры ; Печатня В.Гроссе, К.; М.). – IV, IV, 247 с. : ил.; 31 см. – Н. д. 1; в пер. : 4 р.

Зміст: Передмова; «Благослови душе моя Господа»; Ектенія мирная; «Блажен муж»; Ектенія малая минорная; «Господи воззвах» на 8 гласов со стихирь и Догматики; «Свете тихий»; Прокимны всея седмицы; Ектенія сугубая; «Сподоби, Господи»; Ектенія просительная; Стихира храма на литии; На стиховне Богородичны на 8 гласов; «Ныне отпускаеши»; «Богородице Дево, радуйся»; «Буди имя Господне»; Воскресна полунощница на 8 гл. с припевы и тропари Троицна канона; «Достойно есть» : тропари; «Аллилуия, слава Тебе, Боже» : начало утрени; «Бог Господь» с тропари и Богородичны 8-ми гл., поемое егда бывает бдение; На славах кафизмы; «Хвалите имя Господне»; «На реках Вавилонских»; Тропари, поемое по непорочных; «Покаяние отверзи ми двери»; Бог Господь на 8 гласов, поемое по вся дни, кроме бдения; «Всякое дыхание» на 8 гласов; «Преблагословенна еси, Богородице Дево»; Славословие великое; «Святыи Боже» : большое, поемое егда бывает бдение и в воскресные дни; «Святыи Боже» : малое; «Днесь спасение миру» : тропарь воскресный во глас 1, 3, 5, 7-й; «Воскрес из гроба» : тропарь воскресный во глас 2, 4, 6, 8-й; Екте-

ния сугубая : после славословия; «Утверди, Боже»; Многолетствие; «Под Твою милость» : тропарь; «Величит душа моя Господа»; «Свят Господь Бог наш»; Седален по 2-й кафизме; Степенны или Антифоны.

Нотный Обиход Киево-Печерскія Успенскія Лавры
Обкладинка видання багатобарвна, прикрашена архітектурно-іконографічною композицією і рослинним орнаментом. Зображені: дві стилізовані дзвіниці (по стор. обкл.) з портретами Антонія і Федосія Печерських; у верхній частині обкл., посередині – солярна ікона : на тлі зоряного неба – Господь, трохи нижче – два Ангела піддержують ікону Успіння Богородиці; У нижній ч. обкл. – Успенський собор Києво-Печерської лаври.

Художнє оформлення друкарської обкладинки даного і всіх наступних видань (партитур та голосів) «Нотного Обіхода Києво-Печерської Лаври» ідентичні, розрізняються лише за кольором. Колірний фон обкладинок різних відтінків – зеленого, жовтого, помаранчевого, теракотового, синього, фіолетового. На звороті типографської обкл. – проспект видавництва та ціна комплекту видань «Всенощного бденія»: партитури – 4 р., голосів – 6 р.

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для смешан. хора а capella]. Ч. I : Всенощное бдение. – Голоса. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1910 (Тип. К.П.У. Лавры; Печатня В. Гроссе, К.; М.). – 4 парт. [XVI, 588 с. разд. паг.] – Колонцифры каждой партии : I–IV, 1–147 с. : ил.; 31 см. – Н. д. 1 а, b, c, d; в пер.: 6 р.

Загл. обкл.: Нотный Обиход Киево-Печерскія Успенскія Лавры

Комплект голосів – 4 партії : Альт, Тенор 1-й, Тенор 2-й, Бас.

Партія альта написана в ключі «до».

Написи: Китаевской Пустыни правый Клирос (напис червоними чорнилами на тит. арк. у прим. I/30Б); Китаевской Пустыни Левый Клирос (напис червоними чорнилами на тит. арк. у прим. I/30T2(2)); Китаевской Пустыни Левый Клирос (напис чорнилами на тит. арк. у прим. I/30T1); П.К.Б.[Правый Клирос Ближних] Пещер. | Правого Клироса Альт | Іюня 16-го 1911 (напис червоними та чорними чорнилами на тит. арк. у прим. 59н-13); Л.К.Б.[Левый Клирос Ближних] Пещер. | Альт Леваго Клироса | Іюня 16-го 1911 года (напис червоними та чорними чорнилами на тит. арк. у прим. 2н-26); П.К.Б. Пещер. | Правого Клироса Бас | Іюня 16-го 1911 (напис червоними та чорними чорнилами на тит. арк. у прим. 57н-6); Л. К. Б. Пещер. | Тенор 1-й Леваго Клироса | Іюня 16-го 1911 (напис червоними та чорними чорнилами на тит. арк. у прим. 57н-7); Пр. Кл. Бл. Пещер. | Тенор 1-й Правого Клироса | Іюня 16-го 1911 (напис у партії 1-го тенора, 58н-31); Сія книга принадлежит Левому

Клиросу Лаврской Великой Церкви | Уставщик Иеромонах Феодорит | 1911 года. Декабря 16 дня (напис чорними чорнилами у прим. 57н-5); Л. К. Б. Пещер. | Тенор 2-й Левого Клироса | Юня 16-го 1911 (напис червоними та чорними чорнилами у прим. 65н-1); Пр. Кл. Бл. Пещер. | Тенор 2-й Правого Клироса | Юня 16-го 1911 (напис червоними та чорними чорнилами у прим. 65н-1).

Печатки: Церковная библиотека Киево-св.-троиц. общежит. монаст; Правый клирос (в парт. альта, 59н-14); Церковная библиотека [Киево-св.-троиц. общежит. монаст] № 93; Правый клирос (в парт. 1-го тенора, 59н-28).

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для смешан. хора a capella]. Ч. 2 : Литургия Свв. Иоанна Златоуста и Василия Великого. – Партитура. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1910 (Тип. К.П.У. Лавры ; Печатня В.Гроссе, К.; М.). – IV, IV, [1], 92 с. : ил.; 31 см. – Н. д. 803; в пер. : 2 р. 50 к.

Зміст: Передмова; Великая ектения; Ектения малая; Слава, и ныне: «Единородный Сыне»; Блаженны воскресны 8-ми гласов; «Приидите, поклонимся и припадем ко Христу»; «Господи, спаси благочестивые»; «Святый Боже» (Трисвятое); «Кресту Твоему»: вместо Трисвятого; «Елицы во Христа крестятся»: вместо Трисвятого; Прокимны и Аллилуиа 8-ми гласов; «Слава Тебе, Господи, слава Тебе»: пред и после Евангелия; Ектения сугубая; Ектения о оглашенных; «Аминь» по возгласу: «Яко да под державою твоею»; Херувимская песнь; Ектения просительная; «Отца и Сына и Святаго Духа»; «Милость мира»; «Тебе поем»; «Достойно есть»; Ектения просительная; «Отче наш»; «Един Свят»; Причастны во весь год; «Благословен грядый во имя Господне»; «Тело Христово примите»; Аллилуиа (большое и малое); «Видехом свет истинный»; «Да исполнятся уста наша»; Ектения, «О имени Господни» «Буди имя Господне»; Многолетствие; «Под Твою милость»; Литургия по вся дни, егда не бывает полиелея и славословия великого; На литургии Святаго Василия Великого: «Милость мира»; «Тебе поем»; «О Тебе радуется»; «И всех и вся».

Загл. обкл.: Нотный Обиход Киево-Печерскія Успенскія Лавры

Видання оздоблене багатобарвною ілюстрацією-іконою із зображенням (на весь зріст) Свв. Іоанна Златоуста і Василя Великого (іл. на нenum. аркуші, після передмови).

Написи: Китаевской Пустыни левый Клирос (напис червоними чорнилами у прим. I/31).

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для смешан. хора a capella]. Ч. 2 : Литургия Свв. Иоанна Златоуста и Василия Великого. – Голоса. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1910 (Тип. К.П.У. Лавры; Печатня В.Гроссе, К.; М.). – 4 парт.

[XVI, 220 с. разд. паг.] – Колонцифры каждой партии : I–IV, 1–55 : ил.; 31 см. – Н. д. 803 а, b, c, d; в пер. : 4 р.

Комплект голосів – 4 партії: Альт, Тенор 1-й, Тенор 2-й, Бас.

Партія альта написана в ключі «до».

Написи: Китаевской Пустыни правый Клирос (напис червоними чорнилами на тит. арк. парт. 2-го тенора (I/32Т2,1).

Печатки: Церковная библиотека Киево-св.-троиц. общежит. монаст; Правый клирос (I/32Т1, I/32Б); Церковная библиотека Киево-св.-троиц. общежит. монаст; Левый клирос (I/32Т2); Доктор Алексей Иванович Парфенов (I/32А-1); Альт Левого клироса Святых Ближних пещер (I/32А).

Дефекти: Прим. (ц.м. I/32Т1(1), I/32Т1(2), прим. I/32Т2(2) – без оправы, аркуші не розрізані.

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти] : [для смешан. хора a capella]. Ч. 3 : Дванадцатые праздники. – Партитура. – К. : Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1913 (Тип. К.П.У. Лавры; Печатня В. Гроссе, К.; М.). – VII, [1], 308 с. : ил.; 31 см. – Н. д. 1448; в пер. : 5 р.

Зміст: **Передмова. Служба Рождества Богородицы:**

«Бог Господь» и тропарь : глас 4-й; «Возопий, Давиде» : седален по 1-м стихословии; «От корене Иессе-ева» : седален по 2-м стихословии; Величание; «Да радуется небо»; Слава и ныне «Обновися Адаме» : седальны по полиелеи; «Слава Тебе, Господи» : пред и после Евангелия; По 8-м псалме; Ирмосы канонов; Стихиры на Хвалитех; «Иоаким и Анна» : кондак, глас 4-й.

Служба воздвижению честнаго и животворящаго Креста Господня:

Стихиры на «Господи воззвах» : глас 6-й; «Бог Господь» и тропарь : глас 1-й; Величание; Прокимен : глас 4-й; «Крест начертав» : ирмосы, глас 8-й; «Егда воздвизается Крест» : ектения; «Вознесыйся на Крест волею» : кондак : [глас 4-й]; «Кресту Твоему поклоняемся, Владыко».

Служба Введению во храм Пресвятыя Богородицы:

Стихиры на «Господи воззвах» : глас 1-й; «Бог Господь» и тропарь : глас 4-й; «Праведных плод Иоакима и Анны» : седален по 1-м стихословии; «Прежде зачатия, Чистая» : седален по 2-м стихословии; Величание; «Да радуется Давид песнописец» : седален по полиелеи, глас 8-й; Прокимен; Ирмосы канонов; «Пречистый храм Спасов» : кондак: глас 4-й.

Служба Рождеству Христову:

Стихира в навечерие Рождества Христова; «Кто Бог велий, яко Бог наш» : великий прокимен, глас 3-й; Стихи на паремиях : глас 6-й; Прокимен пред Апостолом: глас 1-й; «Рождество Твое, Христе Боже» : тропарь, глас 4-й; «Слава, и ныне» : кондак «Дева днесь»: глас 3-й; На Великом повечерии большое и малое «С нами Бог»; «Во яслех нас ради»: седален по 1-м стихословии; «Предвечнаго и непостижимаго» : седален по 2-м стихословии, глас 3-й; Величание; «Приидите, видим вернии» : седален по полиелеи; Прокимен, Сти-

хи и стихира по 50-м псалме «Слава в вышних Богу», глас 2-й; Ирмосы канонов; «Посетил ны есть»: светилен; «Днесь Христос в Вифлееме»: стихира на Хвалитех, глас 2-й).

Служба Богоявлению Господню: «Слава и ныне»; «Преклонил еси»: стихира на «Господи воззвах», глас 1-й; «Бог наш на небеси»: прокимен великий, глас 3-й; На паремиях стихи: глас 5-й и 6-й; «Во Иордане крещающуся»: тропарь; «Явился еси днесь»: кондак; «Явльшуся Тебе», «Струи освятил»: седальны по 1-м стихословии; «Иорданскими струями»: седален по 2-м стихословии, глас 5-й; Величание; «Приидите, увидим верни»: седален по полиелеи; «Море виде и побеже»: Прокимен, глас 4-й; Ирмосы канонов; «Явися Спас»: светилен; Стихира на хвалитех, глас 2-й.

Служба Сретению Господню: «Бог Господь»: глас 1-й; «Лик Ангельский да удивится»: седален по 1-м стихословии; «Сый со Отцем на престоле»: седален по 2-м стихословии; Величание; «Младенствуеши мене ради»: седален по полиелеи; «Помяну имя Твое»: прокимен, глас 4; Ирмосы канонов; «Утробу Девичу освятивый»: кондак, глас 1-й.

Служба Благовещению Пресвятыя Богородицы: Стихиры на «Господи воззвах»; «Бог Господь» и тропарь: глас 4-й; «Великий воевода»: седален по 2-м стихословии; «Днесь вся тварь радуется»: седален по 3-м стихословии; Величание; «Гавриил с небесе», «Послан бысть»: седальны по полиелеи; Слава и ныне, седален; «Благовестите день»: Прокимен, глас 4; «Отверзу уста моя», Ирмосы канона, глас 4.

Служба в субботу акафиста: «Бог Господь» и тропарь; «Взбранной Воеводе»: кондак № 1; «Взбранной Воеводе»: кондак глас 8-й; «Взбранной Воеводе»: кондак ин. роспева; «Радуйся, Невесто невестная», «Аллилуиа»: припевы к Акафисту; «О всепетая Мати».

Служба в неделю Вайи: «Общее воскресение»: тропарь, глас 1-й; «Спогребшеся Тебе»: тропарь; «Свети умно очищении»: седален по 1-м стихословии; «Иавился еси»: седален подобен; «Над другом Твоим, Христе»: седален по 2-м стихословии; Величание; «На престоле»: седален по полиелеи; Прокимен, глас 4-й; Канон; «На престоле на небеси»: кондак, глас 6-й.

Служба Вознесению Господню: «Вознеслся еси во славе»: тропарь, глас 4-й; «Ангелом дивящимся»: седален по 1-м стихословии, глас 1-й; «Предвечный Бог»: седален по 2-м стихословии, глас 3-й; Величание; «Сошедый с небесе»: седален по полиелеи; Прокимен, глас 4-й; Ирмосы канона, глас 5-й; «Учеником зрящим»: светилен; «Еже о нас исполнив смотрение»: кондак, глас 6-й.

Служба в неделю Пятидесятницы: «Бог Господь»: глас 8-й; «По-празднственный, вернии»: седален по 1-м стихословии; «Духа источник»: седален по 2-м стихословии; Величание; «По востании Христе»: седален по полиелеи; «Дух Твой благий»: прокимен, глас 4-й; Ирмосы канонов; Стихиры на Хвалитех: глас 4-й; «Егда снизшед»: кондак глас 8-й.

седален по полиелеи; «Дух Твой благий»: прокимен, глас 4-й; Ирмосы канонов; Стихиры на Хвалитех: глас 4-й; «Егда снизшед»: кондак глас 8-й.

Служба Преображению Господню: Стихира на «Господи воззвах», глас 6-й; «Бог Господь» и тропарь, глас 7-й; «Человеческое изменение»: седален по 1-м стихословии; «На горе Фавор»: седален по 2-м стихословии; Величание; «Возшед со ученики на гору»: седален по полиелеи; Прокимен, Стихи и стихиры по 50-м псалме, глас 2-й; Ирмосы канона; «На горе преобразился Еси»: кондак.

Служба успению Пресвятыя Богородицы: Стихиры на «Господи воззвах», глас 1-й: «О дивное чудо», «Дивны Твоя тайны», «Твое славят успение»; «Егда изшла еси, Богородице Дево»: стихира на стиховне, глас 4-й; «В рождестве девство сохранила еси»: тропарь, глас 1-й; «Всечестный лик»: седален по 1-м стихословии; «В рождестве Твоем»: седален по 2-м стихословии; Погребение Божией Матери; «Возопи, Давиде»: седален по полиелеи; «Егда преставление»: стихира по 50-м псалме; Ирмосы канонов; «Избранной от всех родов»: кондак акафиста; Светильны: «Апостолы от конец», «На безсмертное Твое успение, Богородице»; Стихира на Хвалитех, глас 6-й; «В молитвах неусыпающую Богородицу»: кондак, глас 2-й.

Загл. обкл.: Нотный Обиход Киево-Печерскія Успенскія Лавры

Написи: Сія книга принадлежит Киево-Печерскія Лавры Іеромонаху Мартирію (Слободянюку). [напис синім чорнилом на форзаці].

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти]: [для смешан. хора a capella]. Ч. 3: Дванадцятые праздники. – Голоса. – К.: Типография Киево-Печерской Успенской Лавры, 1914 (Тип. К.П.У. Лавры; Печатня В.Гроссе, К.; М.). – 4 парт. [XXIV, 724 с. разд. паг.] – Колонцифры каждой партии: I–VI, 1–181: ил.; 31 см. – Н. д. 1448 a, b, c, d; в пер.: 8 р.

Комплект голосів – 4 партії: Альт, Тенор 1-й, Тенор 2-й, Бас.

Партія альты написана в ключі «до».

Написи: Св. Ближних Пещер Леваго Клироса | 13 Августа 1914 г. [напис зеленим чорнилом на форзаці в партії баса]; Ближних пещер правого клироса [напис зеленим чорнилом на форзаці в партії 1-го тенора]; Сія книга принадлежит левому клиросу Великія церкви 5-го Август 1914 год [маргіналії по нижньому полю (непарних арк. 1–17) в партії 2-го тенора].

Печатка (у партії альты): Церковная библиотека Киево-св.-троиц. общежит. монаст. Правый клирос.

Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской Лавры [Ноти]: [для смешан. хора a capella]. Ч. 4: Пение во Св. Четиредсятницу и Страстную Седмицу. – Партитура. – К.: Типография Киево-Печерской Успенской Лавры

ры, 1915 (Тип. К.П.У. Лавры; Печатня В. Гроссе, К.; М.). – II, 113 с. : ил.; 31 см. – Н. д. 1975; в пер. : 3 р.

Зміст: Великие прокимны: «Не отврати лица Твоего», «Дал еси достояние»; «Богородице Дево, радуйся» и другие тропари на Вечерне; Тропари, пророчества и прокимны 8-ми гласов; На утрени аллилуиа и троицны 8-ми гласов; «Помощник и Покровитель»: Канон Великий св. Андрея Критского; «Господи сил»: на великом повечерии, глас 6-й; Блаженны; На литургии Преждеосвященных Даров: «Да исправится молитва моя»; Ектенія сугубая и о оглашенных; «Ныне силы небесныя»; Ектенія просительная и проч. песнопения; Пение во Страстную Седмицу: «Аллилуиа»; «Се Жених грядет»: тропарь; Трипесенцы; «Чертог Твой»: светилен; Тропари часов; «Аллилуиа», «Егда славнии ученицы»: тропарь; Канон Великого Четвертка; Триписнец Великого Пятка; «Разбойника благоразумнаго»: светилен; «Тебе одеющагося»: стихира, глас 5-й; Во Св. Великую Субботу на Утрени; Непорочны; «Плещаницею чистою»: седален; Канон; «Приидите ублажим Иосифа»; Припевы паремий «Славно бо прославися». На литургии во св. Великую Субботу: «Воскресни Боже»; «Да молчит всякая плоть».

Загл. обкл.: Нотный Обиход Киево-Печерскія Успенскія Лавры

Ціна 4-ї частини Обиходу: Партитури – 3 р., голосів – 4 руб.

Написи: Сія книга принадлежит левому клиросу Великой церкви Киево-Печерской Лавры 1918 года Марта 16 дня [запис по нижньому полю (на непарних стор. 1–29)].

Иадор, иеромонах

Война 1914 г.: Кантата. [Ноти]: для смешан. хора [a capella] / муз. иеромонаха Иадора; Сл. Х. Сецинской. – Партитура. – К.: Киево-Печерская Лавра, [1915] (Тип. К.П.У. Лавры); нотопечатня И. И. Чоколова, К.). – 15 с.: ил.; 26,5 см. – (Духовно-музыкальные сочинения для смешанного хора Иеромонаха Иадора). – Н. д. 947: 70 к.

Собственность Киево-Печерской Лавры (зазначено на тит. арк.)

Прим. дефектний, відсутні с. 3–14.

Ціна комплекту голосів – 80 к.

Видання Свято-Троїцького Іонинського монастиря

Обиход нотный Киево-Печерской Лавры [Ноти]: [для хора a capella]. Ч. 6: Ирмологий. Т. 1–2 / под общ. ред. игумена Спиридона (Письменного). – Партитура. – К.: Свято-Троицкий Ионинский монастырь, 2008.– 368, 336 с.: ил.; 31 см.; в пер.

Обиход нотный Киево-Печерскія Успенскія Лавры.

Зміст: Т. 1-й. Ирмосы, глас 1–4; Т. 2-й. Ирмосы, глас 5–8;

Видання оздоблене багатобарвною ілюстрацією-іконою із зображенням Св. Іоанна Дамаскіна (іл. на нenum. аркуші, після передмови).

Нотация п'ятилінійна, кругла, нотний текст нетактований.

Фоліація літерна на обкладинці та на тит. арк.; пос-торінкова пагінація – цифрова.

Обиход нотный Киево-Печерской Лавры [Ноти]: [для хора a capella]. Ч. 5: Цветная Триодь / под общ. ред. игумена Спиридона (Письменного). – Партитура. – К.: Свято-Троицкий Ионинский монастырь, 2002.– 112 с. // Фонд развития музыкальной культуры «Животный источник» [эл. ресурс] (дані з сайта).

Стаття надійшла до редакції 6.08.2014 р.

UDC 781.24:002.2(477-25)

Iryna Savchenko,
scientific employee in the VNLU

MUSICAL PRINTING IN KYIV-PECHERSK LAVRA

The article presents a historical review of liturgical music in Kyiv-Pechersk Lavra – the first and the oldest publishing house in Kyiv. Researched the peculiarities of liturgical singing of Kyiv-Pechersk Lavra, the main landmarks of its formation. Added the catalog of printed music of Kyiv-Pechersk Lavra from Music Department of Vernadskyi National Library of Ukraine.

К е у в о р д s: liturgical music; sheet music-publishing; music publishing; printed music.

УДК 781.24:002.2(477-25)

Ирина Савченко,
науч. сотрудник НБУВ

НОТНО-ПЕЧАТНОЕ ДЕЛО В КИЕВО-ПЕЧЕРСКОЙ ЛАВРЕ

В статье раскрывается последовательность создания лаврских рукописных нотных книг, освещается история нотно-издательской деятельности Киево-Печерской лавры. В приложении представлено научное описание нотных изданий Киево-Печерской лавры из фондов НБУВ.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Киево-Печерская лавра, рукописные нотные книги, Киево-Печерская типография, нотно-издательское дело, нотные издания.